

Ari Jokinen, Ville Viljanen ja Krista Willman

Kaupunkiluonto käsin tehtynä

Pispalan ryytimaa ja tiheän paikan synty

Human dimension of urban biodiversity: Pispala allotment area as a thick place

Open spaces have become critical in planning of compact cities. In this article, we analyse the social and ecological significance of the Pispala allotment area close to the city centre of Tampere. Local residents use these nearly 300 plots for urban farming, but the city is planning to take the area for building purposes. We use data from field observation, planning documents, biological field surveys, and questionnaires sent to the farmers and other local residents. Based on a mixed-method explorative analysis, the findings suggest that the reiterative cycles of farming practices have far-reaching consequences: they 1) make the place visible and meaningful to a variety of people, 2) extend the place over the surrounding neighborhoods by animating social interaction and restoring historical meanings and shared identity, and 3) link the site ecologically to a regional species pool with rare plant species dependent upon historical layers of human settlement. We conclude that these features of urban diversity are frequently disregarded by local administrative bodies, as they lie beyond the formal categories of evidence used in planning. However, they are crucial for understanding the social and cultural dynamics of urban ecosystem services.

Key words: affect, ecosystem services, thick place, urban farming

Johdanto

Paikat kaupungissa voivat olla tiheitä tai ohuita, kuten filosofi Edward Casey (2001: 684–685) on määritellyt. Tiheä paikka rikastuttaa kokijaansa. Tiheät paikat tuntuvat merkityksellisiltä ja niihin voi tuntea kuuluvansa, koska paikkaan syntyy tällöin affektiivinen ja kokemuksellinen yhteys. Ohuesta paikasta nämä ominaisuudet Caseyn mukaan puuttuvat, jolloin kokemuksellinen resonanssi paikan ja kokijan välillä jää syntymättä. Useimmat paikat ovat ohuita. Tiheidien paikkojen on arveltu edistävän yksilöllistä ja yhteisöllistä hyvinvointia.

Tässä artikkelissa selvitämme, minkälaisia perusteita kaupunkiluonnon vaalimiselle voidaan löytää, jos lähtökohdaksi otetaan tiheä paikka ja siihen kytkeytyvä asukkaiden toiminta. Yleensä asukkailla on varsin vähäinen osuus kaupunkiluonnon määrittelyssä ja hoidossa. Ne ovat viranomaisten ja asiantuntijoiden vallassa olevia tehtäviä. Asiantuntijat arvottavat viheralueet ja muut kohteet, jotka ovat säilyttämisen arvoisia ja päättävät niiden hoidosta. Toimintatapa korostuu kaupungeissa näinä aikoina, kun on löydettävä tilaa eheyttävään ja täydentävään rakentamiseen.

Otamme analyysimme kohteeksi Tampereella sijaitsevan Pispalan ryytimaan. Se on Pispalan ja Tahmelan kaupunginosien kainalossa sijaitseva suosittu palstaviljelyalue, joka henkii asuinalueen historiaa ja on sulautunut osaksi sen yhteisöllistä elämää. Ryytimaan merkittävin ominaisuus on se, että viljely ja viljelijät ovat tehneet siitä tiheän pai-

kan. Viljelystä seuraa, että ryytimaan rajat ovat hyvin selvät: rakentamaton avoin alue kuuluu ryytimaahan, ja ympäriltä alkaa tiivis asutus. Samalla viljely kuitenkin tekee rajoista epäselviä ja paikasta fraktaalisen. Selvitämme tätä ilmiötä kahden käsitteen, affektin ja lajipoolin, avulla.

Affekti tarkoittaa yksilöllisyyden ylittävää kyvykkyyttä, joka perustuu siihen, että ihmiset voivat sekä altistua affekteille että affektoida muita (Thrift 2004: 60–64; Anderson 2006: 735; Pile 2010: 8–11). Affekti on tiedostamatonta ”emotionaalista kapasiteettia” ja liittyy kohtaamisiin, jotka ryytimaan viljelykäytäntöjen materiaalisuus ja näkyvyys mahdollistavat. Kun tiheä paikka syntyy, se ilmaantuu ja todellistuu affektiivisesti (Duff 2010). Tällöin ei ole kyse vain emootioista, mielialasta tai tuntemuksista – nämä pikemminkin syntyvät affektista ja ovat sen eri tavoin täsmentyviä yksilöllisiä ilmenymiä (Pile 2010). Affekti on yhtä aikaa ihmisissä ja heidän välillään, ja samalla representaatioiden ulottumattomissa. Affekti yhdistää järjen ja tunteen, ja sillä on sekä sosiaalisia että poliittisia ulottuvuuksia. Ihmiskehot välittävät affektia, mutta välittävä keho voi olla myös jokin muu, esimerkiksi paikka (Duff 2010). Lajipooli taas on ekologinen käsite (Zobel *et al.* 1998). Lajipooli selittää yhtäältä sitä, että viljelykäytännöt pitävät osaltaan yllä ryytimaata laajemman alueen kasvilajiston jatkuvuutta, ja toisaalta sitä, että suuren mittakaavan prosessien tuloksena muodostunut seudullinen lajisto vaikuttaa siihen, minkälaisena lajisto voi ryytimaalla ilmetä.

Selvitämme affektin ja lajipoolin avulla, kuinka viljelijöiden harjoittamat käytännöt ryytimaalla resonoiivat ympäröivän asutuksen kanssa. Tukeudumme etenkin maantieteilijä Ben Andersonin (2009) tulkintaan affektista. Hän yhdistää affektin ilmapiiriin (*atmosphere*) syntymiseen. Missä mielessä viljely on osa ”Pispalan henkeä”, tietynlaista ilmapiiriä? Jos ryytimaa on tiheä paikka, onko se sellainen vain viljelijöille? Onko viljelyllä merkitystä kaupunkiluonnon monimuotoisuudelle ja ekosysteemipalveluille?

Näillä kysymyksillä on poliittinen ulottuvuus. Kaupunki omistaa ryytimaan ja suunnittelee sen rakentamista asuinalueeksi. Viljelijät sekä useimmat paikalliset asukkaat vastustavat rakentamista. Tapaus liittyy siten meneillään olevaan suuntaukseen rakentaa kaupungeista entistä tiiviimpiä. Kirjoituksen lopuksi pohdimme kaupunkiluonnon kulttuurisuutta sekä tiheidien paikkojen merkitystä kaupunkiluonnon suojelussa. Affekti ja tiheä paikka antavat aineksia määritellä, minkä luonteisia ovat urbaanit ekosysteemipalvelut, joiden ylläpidossa asukkailla on ratkaiseva osuus.

Ryytimaa ja Pispalan henki

Pispalan asutus vakiintui keskiajan lopulla. Kylän kaksi taloa sijaitsivat ryytimaan puoleisella harjun etelärinteellä, missä niiden viljelykset ja niityt ulottuivat Pyhäjärven rantaan (Eerikäinen 2002: 10–11). Maatalousmaisema muuttui, kun työväki 1800-luvun lopulta alkaen asutti Pispalanharjun rinteet, aluksi pohjoispuolen. Rakentaminen ylti 1900-luvun alussa ja sai edetä ilman ohjausta tuottaen ainutlaatuisen kaupunkimiljöön. Tiheä työläiskaupunginosa täytti harjun 1930-luvun loppuun mennessä. ”Mökin sai tehdä ihan mielensä mukaisen: pitkittäin, poikittain, vinottain; hirrestä, laudasta, paperista, sahanpurusta, tiilestä, betonista; maalata vaikka raitaiseksi; jatkaa, korottaa, tehdä jirrejä, pykäläi, portaita, siltoja, kaaveleita”, kuten Lauri Viita kuvaa *Moreeni*-teoksessaan.

Näin syntyi Pispalan kuuluisa puutaloasutus. Pispala on yksi Suomen merkittävimmistä ja omalatauisimmista rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Erityisyyden taustalla ovat maisemalliset arvot, asuinalueen työläishistoria, pienet tontit, rinneasutus, naapurirapu, eri-ikäisten rakennusten sekoittuneisuus ja puutalovaltaisuus. Uudisrakentaminen ja peruskorjaus ovat kuitenkin vaikuttaneet huomattavasti Pispalan alueen ilmeeseen. Pispalan arvostus asuinpaikkana on kasvanut, ja sinne on muuttanut hyvin toimeentulevaa väkeä, mikä on muuttanut asuinalueen sosiaalista rakennetta. Vuonna 1978 vahvistettu asemakaava on mahdollistanut korkean rakentamistehokkuuden, ja vanhoja puutaloja on korvattu varsin kookkailla omakotitaloilla. Pispalassa on silti säilynyt merkittävästi alkuperäistä rakennuskantaa 1900–1930-luvuilta (Eerikäinen 2002).

Pispalan ryytimaa (kuva 1) on yli kolmen hehtaarin suuruinen pastaviljelyalue Ala-Pispalassa Pyhäjärven rantatasanteella. Ryytimaa tuo maisemaan ajallista syvyyttä, sillä se on asutuksen keskellä viimeinen Pispalan vanhasta maanviljelyvaiheesta kertova alue. Tällä perusteella Pirkanmaan maankuntamuseo (2003) totesi ryytimaalla olevan kulttuurihistoriallista arvoa osana Pispalan valtakunnallisesti merkittävää kulttuurimaisemaa. Ryytimaan alue on enimmäkseen avointa, mutta puu- ja pensasryhmät sulkevat näkymää pohjoisesta Pyhäjärvelle. Pääosin harjun rinteillä sijaitseva Pispalan ja Tahmelan asutus (yhteensä 3 759 asukasta vuonna 2008) ympäröi ryytimaata. Ryytimaa on ollut kaupunkilaisten käytössä viljelypalsotoina sekä hedelmä- ja marjatarhoina jo ainakin 1940-luvulta alkaen (Pispalan maisema 2005: 63). Palstoille on ollut kysyntää, koska Pispalan rin-

Kuva 1. Pispalan ryytimaa toukokuussa 2011. Takana Pyhäjärvi, oikealla Kurpitsatalo. (Kuva: Krista Willman)

Figure 1. Pispala allotment area in May 2011. Lake Pyhäjärvi in the background, the Pumpkin House run by a civic farmers' association on the right side. (Photo: Krista Willman)

netalojen pihat ovat pieniä ja vaikeasti viljeltäviä. Kotitarveviljelyn nykyinen suosio jatkaa siten paikan historiallista perinnettä.

Ryytimaa on todella luontoa – vahvasti mustaa saraturvepitoista multaa, maan hengitystä, kasvuvoimaa, viljelijöiden taitojen tuloksia ja viljelykunnossa pysyvää vihreää avointa tilaa tiiviin asutuksen ympäröimänä. Rehevä yleiskuva erottaa ryytimaan monista muista palstaviljelyalueista. Pohjoispuoleinen harju suojaa ja tarjoaa hyvän pienilmaston, ja eteläreunassa vain vähän alempana sijaitseva Pyhäjärvi tasoittaa lämpötiloja öiden viilentyessä. Pohjavesi on lähellä maanpintaa ja paikoin ilmenee lähteisyyttä, minkä ansiosta maasulaa varhain keväällä. Ryytimaan kohdalla ei ole läpikulkevaa liikennettä tai muita saastelähteitä, vaikka etäisyyttä Tampereen ydinkeskustaan on vain runsaat kaksi kilometriä. Yhtä hyvää viljelyaluetta on vaikea löytää kaupungista.

Pispalan ryytimaan viljelijöille suunnatun kyselyn perusteella alueella on 288 kaupungilta vuokrattavaa yhden aarin suuruista viljelypalstaa (Viljelijäkysely 2008). Viljelijöistä 61 prosenttia asuu lähimmissä kaupunginosissa (Pispala, Tahmela, Hyhky), muut eri puolilla kaupunkia tai naapurikunnissa. Ryytimaan reunaan pääsee kaupungin bussilla. Jotkut ovat viljelleet palstaansa jopa 40 vuotta, mutta myös uusia viljelijöitä on tullut vähitellen mukaan. Vastanneista 15 prosenttia esitti viljellessä paikalla enintään kaksi vuotta;

uudet viljelijät voivat joutua jonottamaan ennen kuin saavat palstan. Palstojen vuokraamisen hoitaa 4H-yhdistys. Lähikoulun oppilailta on ryytimaalla oma palstansa. Kysely tuotti vahvoja paikan kuvauksia:

Palsta on minulle henki ja elämä. Kodin ikkunoista ei näy yhtään puuta, ei juuri taivastakaan. Pihalla on parkkipaikkoja ja roskapönttöjä. Keskustan puistoissa on iltaisin levotonta, telttajublat pauhaa. Palstalta saa terveellistä, lisäaineetonta kasvisruokaa. Pöydässä on aina kukkia. Kansaviljelijät ovat mukavaa sakkia ja ohikulkijat pysähtyvät juttelemaan. Joku soittaa joskus kesäiltaisin viulua rannassa, niemennokasta kuuluu kivaa rummutusta. Näköala järvelle on upea. Palstalta tulee väsyneenä mutta uudistuneena kotiin. Palstalleni kuljen kävellen, pyörällä tai soutuveneellä. Matkaa on 3 km. Viljely ja matkat palstalle ovat hyvää liikuntaa. Kotoa tulee lähdettyä ulos lenkille, kun on päämäärä. En ole sairastellut lainkaan aloitettuani viljelyä. En voisi kuvitella elämää ilman pikku palstaani. (Viljelijäkysely 2008)

Kyselyssä viljelijät toivat esiin ryytimaan elämänlaadun parantajana. Monet heistä kertoivat, että asuvat kivi kaupungissa kerrostalossa, jopa asunnossa jossa ei ole parveketta ja näkyvät vain talonseinään ja että ryytimaa on heidän kesämökkinsä

ja henkireikänsä. Viljelijät korostivat myös fyysisen tekemisen ja kasvun seuraamisen myönteisiä psyykkisiä vaikutuksia.

Ryytimaa on ollut 15 vuotta kiistan aiheena kaavoituksessa. Asukasyhdistys Pispalan Moreeni ja monet muut tamperelaiset kansalaisjärjestöt tekivät kaupungille kirjallisia aloitteita ryytimaan jättämiseksi rakentamisen ulkopuolelle kaupungin valmistellessa yleiskaavaa vuonna 1997. Aloitteilla ei ollut vaikutusta, sillä seuraavana vuonna kaupunginvaltuusto teki päätöksen yleiskaavasta, jossa ryytimaa osoitettiin pientalorakentamiseen. Kansalaisjärjestöt tekivät tästä muistutuksen kaupunginhallitukselle ja valittivat ympäristöministeriöön muun muassa kaavan vaikutusten arvioinnin ja selvitysten puutteellisuuden vuoksi. Ministeriö jätti yleiskaavan vahvistamatta ryytimaan osalta. Asia eteni vielä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka äänestyksen jälkeen puolsi kaupungin kantaa. Sen seurauksena ryytimaa vahvistettiin yleiskaavassa täydennysrakentamista varten ja merkittiin pientalojen rakentamisalueeksi. Alueelle on suunniteltu rakennettavaksi noin sata pientaloasuntoa, mikä käytännössä tuhoaisi ryytimaan erityisluonteen. Kaupunki perustelee hanketta sillä, että asukasmäärän kasvun takia kaupunkiin on saatava uusia asuntoja ja kaupunkirakenne on saatava nykyistä tiiviimmäksi. Tavoitteen toteuttamista selvitetään Pispalan tekeillä olevassa asemakaavassa.

Uusi asemakaava on tarpeen myös siksi, että Pispalan ainutlaatuista miljöötä ja rakennuskantaa ei ole suojeltu. Kaavoitus tarjoaa siihen mahdollisuuksia. Pispalan asemakaavan päivitys käynnistyi vuonna 2007 laajan osallistumisprojektin tukeamana (kaupunginosaprojekti eli KaOs, jota osaksi rahoittivat valtio ja Euroopan aluekehitysrahasto). Asukkaiden näkemyksiä on kerätty kaupunginosakonferensseissa, lukuisissa asukastyöryhmissä, kiertokävelyillä ja internet-sovelluksen välityksellä. Niiden avulla on tuotettu tulevaisuuskuvia tukemaan Pispalan ja Tahmelan asuinalueiden kehittämistä (Partanen & Pylvänen 2009). Samassa yhteydessä kaupunki on teettänyt suunnittelualueesta ja myös ryytimaasta lisää selvityksiä. Yksi KaOs-projektin asukastyöryhmistä on ideoinut ryytimaan ja ranta-alueiden virkistyskäyttöä, ranta-alueen hoitoa ja maiseman suojelua.

Yleiskaavan laadinnan aikana vuonna 1998 joukko ryytimaan viljelijöitä ja muita palstaviljelyn puolustajia lyöttäytyi yhteen. He perustivat Kurpitsaliikkeen ajamaan viljelijöiden etuja ja vastustamaan ryytimaan rakentamista. Nykyisin yhdistyksellä on jäseniä noin 250, ja se käyttää tukikohanaan ja varastonaan Kurpitsataloa, joka sijaitsee

ryytimaan reunassa. Kurpitsatalo on 1930-luvulta peräisin oleva, alun perin purku-uhan alla ollut puutalo, jonka liike sai kaupungilta käyttöönsä kunnossapitoa vastaan. Kurpitsaliike tekee monenlaista vapaaehtoistyötä ja järjestää talolla talkoita ja tapahtumia sekä lainaa ja vuokraa viljelytyökaluja (Kurpitsaliike 2011). Sillä on myös oma palstan ryytimaalla, ja se järjestää sadonkorjuujuhlia ja monia muita tapahtumia ja kursseja.

Kurpitsaliike on kaiken aikaa toiminut yhdessä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa vastustessaan ryytimaan rakentamista. Kansalaisjärjestöt tuottavat edelleen lisäperusteluja puolustaakseen viljelytoiminnan jatkumista. Kurpitsaliike on saanut toiminnastaan ympäristöpalkinnon ja muun muassa kaupungin ilmastokampanjan apurahan. Tämä kuvastaa kaupungin ympäristöhallinnan monimutkaisuutta (vrt. Flyvbjerg 2004): kaupunki puoltaa ja palkitsee alueella harjoitettavaa, ollen näin juuri tähän paikkaan kiinnittynyttä palstaviljelyyn perustuvaa kansalaistoimintaa ja samaan aikaan valmistelelee ryytimaan rakentamista.

Paikan näkymättömät rajat

Olemme selvittäneet ryytimaan tilannetta osana Pispalan ja Tahmelan asuinalueiden kokonaisuutta. Käytämme kolmenlaisia aineistoja triangulaation periaatteella. Ensimmäinen aineistoryhmä sisältää tietoa ryytimaan viljelijöistä ja viljelykäytännöistä. Olemme havainnoineet viljelijöiden toimintaa ryytimaan palstoilla kesällä 2011 ja toteuttaneet kasvukauden eri vaiheissa muutamia viljelijöiden lyhythaastatteluita. Kesän mittaan yksi meistä osallistui ystäviensä kanssa erään palstan viljelyyn, mikä tuotti lukuisia havainnointikertoja ja etnografista tuntumaa ryytimaan viljelijöihin. Omaa kenttätymme täydentää osana edellä mainittua KaOs-projektia toteutettu ryytimaan viljelijöille (palstoja 288) suunnattu kysely, joka tuotti 120 vastausta (Viljelijäkysely 2008). Pispalassa ja Tahmelassa asuvat viljelijät vastasivat kyselyyn hivenen innokkaammin kuin muualla asuvat. Kyselyn tavoitteena oli selvittää viljelijöiden näkemyksiä ryytimaan kehittämisestä. Avovastaukset olivat sallittuja kyselyssä. Lisäksi käytössämme on ollut Kurpitsaliikkeen tuottama laajahko nettiaineisto, jossa se kuvaa toimintaansa, tulevia suunnitelmia sekä perustelee tarvetta säilyttää ryytimaa rakentamattomana (Kurpitsaliike 2011).

Toisena aineistona ovat Pispalan pitkään kestäneiden kaavoitushankkeiden dokumentit, taustaselvitykset ja niiden lähdejulkaisut (yleiskaavoitus 1997–2002, sen jälkeen tehdyt lisäselvitykset,

vuonna 2007 alkanut uuden asemakaavan laadintaprosessi dokumentteineen sekä sitä tukeva KaOs-osallistumishanke, ks. Tampereen kaupunki 2011 sekä asukkaiden verkkosivusto Pispalan portaat 2011). Näihin dokumentteihin sisältyy myös eri tahojen tekemiä luontokartoituksia sekä arviointoja suunnittelun alueen tärkeimmistä luonnonarvoista. Niiden perusteella sekä tukeutuen aikaisemmin Pispalasta julkaistuihin kasvitieteellisiin aineistoihin teimme päätelmiä asuinalueen laajuisen lajipoolin ja viljelyn välisistä yhteyksistä.

Edellä mainittuja aineistoja käsitelimme sisälönanalyysin avulla. Kolmannen aineiston muodostaa strukturoitu kysely (389 vastausta), jonka kaupunki lähetti osana KaOs-projektia joulukuussa 2008 kaikille Pispalan ja Tahmelan asukkaille (2 300 taloutta). Kyselyn tavoitteena oli kerätä tietoa asemakaavan uudistamista varten ja näkemyksiä sen laadintaan (Viljanen & Karppi 2009). Kyselyyn oli mahdollista vastata joko paperilomakkeella tai internetissä. Kyselyyn sisältyi myös ryytimaata koskevia kysymyksiä sekä yksi avokysymys: ”Mikä Pispalan asemakaavan uudistamisessa on erityisen tärkeää?”

Kyselyaineiston avulla pyrimme saamaan selvile, minkälaisen affektiivisen ilmapiiriin välityksellä ryytimaa on osa asuinalueetta, sen kulttuurista jatkumoa ja asukkaiden elämäntapaa. Tukeudumme Andersonin (2009) korostamaan näkemykseen, jonka mukaan kollektiivisesti koettu affekti on moniselitteinen, persoonaton ja muuntuva mutta samalla avoin erilaisille ilmaisuille, sillä kokijat voivat ”ymmärtää” affektin sen synnyttäessä vahvoja henkilökohtaisia tuntemuksia emootioiden välityksellä. Asukkaat olivat kiinni kokemuksissaan vastatessaan kyselyyn. Voidaan olettaa, että he tällöin tukeutuivat itselleen merkityksellisiin seikkoihin ja ehtoihin, jotka ovat reaalisia heidän arkielämässään. Kiinnostuksemme kohteena on, kuinka ryytimaa elävöityy kyselyssä affektiivisen jännitteisyyden seurauksena, kun vastaajien on otettava kantaa ryytimaan lisäksi muihin tärkeisiin suunnittelukysymyksiin. Selvitämme elävöitymistä pääkomponenttianalyysin ja argumentaatioanalyysin avulla.

Näiden aineistojen ja analyysien avulla tutkimme ryytimaata moniulotteisena paikkana, sen dynaamisista rajautumista asuinalueella (sosiaalisesti, ekologisesti) sekä paikan subjektiivisen ja kollektiivisen kokemisen yhteyttä. Paikalla on aina sekä näkyvät että näkymättömät rajat (Tuan 1977), ja aineistojen monipuolisuus antaa mahdollisuuksia kummankin tavoittamiseen. Kaikkiaan liikumme materiaalisuuden, kognition, käytäntöjen, julkisen puheen ja faktojen tuottamisen risteyshetkillä.

Pyrimme monimenetelmälliseen tutkimukseen, jolloin tavoitteemme on saada analyysien löydökset keskustelemaan keskenään toisiaan informoivasti ja osoittaa, mitä ne merkitsevät yhdessä (Bergman 2008). Kyselyaineistojen analyysit valaisivat sitä sosiaalista kontekstia, jossa viljelyn tuottaman toiston ja affektin vaikutukset asuinalueella toteutuvat, kun taas luontokartoitusten tarjoamat tiedot osoittavat toiston seurauksia alueen kasvilisuudessa.

Viljelyn rytmit ja toiston merkitykset

Sosiaalinen vuorovaikutus

Viljelykäytäntöjen toisto läpi kesän ja kasvukaudesta toiseen kerää itseensä voimaa ja vaikuttaa ympäristöönsä. Toistoja ja variaatioita on runsaasti, kun otetaan huomioon, että suuri määrä viljelypalstoja on kerralla käytössä, osa vuokraajista vaihtuu vähitellen, palstoja käyttävät osaksi myös perheenjäsenet, sukulaiset ja tuttavat ja kasvilajien ja -lajikkeiden kierto ja uusien kokeilu tuovat oman lisänsä vaihteluun.

Havaintokäynnit viljelykaudella 2011 osoittivat, että joku on aina palstallaan tekemässä jotakin. Eräällä 30 palstan osa-alueella yhtäaikaista toimintaa oli yleensä 2–6 palstalla, vaikka osa palstoista oli viljelemättä. Keskusteluuyhteys paikalla olevien viljelijöiden kanssa syntyi vaivattomasti, koska he ovat tottuneet ulkopuolisiin kävijöihin. Ryytimaan eteläpäässä rantaa pitkin kulkevan kävelytien varrella sijaitseva Kurpitsatalo muodostaa yhden kohtauspaikan, vaikka kaikki viljelijät eivät siihen yhteydessä olisikaan. Myös kyselyaineisto osoittaa ryytimaan merkittäväksi sosiaaliseksi kohtauspaiaksi (Viljelijäkysely 2008). Viljelijät vaihtavat keskenään siemeniä, taimia ja tietoa viljelykeinoista. Eräs heistä kuvaa kanssakäymistä ”pakottomaksi yhteisöllisyydeksi”. Kasvimaat yhdistää myös perheitä.

Näin ollen ryytimaa henkii ympäristöönsä – puheena ja kaikille näkyvinä materiaalisina käytäntöinä, joissa on kysymys maan kääntämisestä, kylvämisestä, taimien hankinnasta, kasteluveden raahaamisesta, työkalujen lainaamisesta, roskista, kitkemisestä, kasvuoloista, viljelemättömyydestä (kaikki palstat eivät ole yhtäaikaaisesti viljeltyinä), kotilontorjunnasta, Kurpitsatalon tapahtumista, ojen avaamisesta, yhteisistä pelisäännöistä, ruusakoiden ruokahalusta ja sadonkorjuusta. Nämä materiaaliset efektit voidaan tunnistaa ihmisyksilöiden väliseksi ja toisaalta ihmisten ja ei-inhimillisen luonnon väliseksi kehoksi, joka affektia välit-

tää ja tekee sen intersubjektiiviseksi (Thrift 2004; Anderson 2006; Pile 2010: 11).

Ryytimaalla tapahtuva toiminta on helposti nähtävissä, sillä ympärillä on asutusta sekä viljelysten tasolla että ylärinteessä. Ryytimaa on myös Pispalaan tutustuvien vierailijoiden havaittavissa. Rantaa pitkin kulkee ryytimaata reunustava kävelytie, joka on yksi alueen suosituimmista ulkoilureiteistä. Monet ohikulkijat poikkeavat varta vasten katsomassa ihmisiä palstoilla tai Kurpitsatalolla ja vaihtavat heidän kanssaan kuulumisia. Viljelyn toisto synnyttää näin ulospäin suuntautuvaa sosiaalista vuorovaikutusta. Toistoon liittyvä affektiivisuus toteutuu yksilöiden välisenä ja tiedostamattomana. Viljelyn toisto ja rytmikka näkyvät siten moneen suuntaan ja monille ihmisille, myös ulkopuolisille. Se on yksi ilmentymä toistosta, josta kaupungin rytmikka ja kompleksisuus syntyvät (de Certeau 1988; Lefebvre 2004). Kaikki eivät näkemästään piittaa, mutta moniin viljely tekee vaikutuksen. Tuttuuden ansiosta viljelyn havaitsijat voivat eläytyä viljelijän puuhiin tai kasvipenkeihin tiedostamattaan ja välillä tiedostaen, jolloin affekti syntyy paikan tunnun, havaitsijan ja viljelijän välisen intensiteetin sekä kollektiivisen ilmapiirin seurauksena (Anderson 2009).

Toiminta ryytimaalla pitää yllä Pispalan vanhaa, sosiaalisesti ulospäin suuntautunutta elämäntapaa. Nykyisin Pispalan ja Tahmelan alueella asutaan sulkeutuneemmin kuin ennen, mikä osaltaan johtuu rakentamisen kehityksestä. Monella tontilla pieni asumus on korvattu suurella omakoti- tai rivitalolla, piha on asfaltoitu tai laatoitettu ja vanhat piharakennukset on purettu. Vuoden 1978 asemakaavassa määrätty rakentamisen tehokkuusluku 0,5 kaikilla tonteilla riippumatta niiden sijainnista on johtanut rakentamiseen, jossa pihalla ei enää ole avointa suhdetta julkiseen katutilaan. Uudisasukkaat ovat korvanneet vanhoja pulteriaitoja korkeilla betonimuureilla. Arkkitehti Hanna Lyytinen (2005: 9, 19) kuvaa tapahtunutta muutosta seuraavasti.

Pispalan sosiaalinen rakennemuutos ja asumisen privatisoituminen ilmenee pihojen rakentamisessa ja käytössä. Pihojen hyötykäyttö on vähentynyt. Ne ovat jopa muuttuneet umpeen istutetuiksi, katseltaviksi koristepihoiksi, jotka tarjoavat asukkaalleen näkösuojan naapureilta mutteivät tilaa tekemiseen ja oleskeluun. Tonttien muutos- ja uudissuunnittelussa suunnittelijoiden mielenkiinto on siirtynyt pihasta näkyymiin, parvekkeisiin tai terasseihin. Pihan entinen rooli puolijulkisena ja puolijaksityyppisenä kaupunkitilana ja kesähuoneena

on muuttunut. [...] Kaupunkirakenteeseen tuli osia, jotka olivat tasaisen tungettuja ja täynnä toistoa. [...] Erillisiä, monen perheen pienasuntoja yhdistettiin yhden perheen asuintaloiksi. Vuokra-asunnot vähenivät. Katumiljöön köyhyys kivijalkapuotien ja piharakennusten kadotessa. Uudisrakennukset käänsivät selkensä kadulle ja pihat suljettiin läpikululta. Tilalle tulivat autokatokset, pensasaidat ja laatoitetut, pienet pihaterassit.

Nyt tärkeintä ovat maisemaan avautuvat suuret ikkunat ja ulos katsominen. Tämä entisestään korostaa ryytimaan merkitystä sosiaalisena kohtauspaikkana ja ”suurena pihana”, jonka tapahtumat ovat nähtävissä samaan tapaan kuin entisajan puolijulkisissa yksityispihoissa. Kun ihmisten elävä vuorovaikutus ulottuu ryytimaalta affektiivisesti koko asuinalueelle, ryytimaan rajat venyvät. Tämä ilmiö siirtyy myös osaksi julkista puhuntaa ja emotionaalisia ilmauksia. Tästä on esimerkkinä ote vetoomuksesta (Järvi 2002), jonka Kurpitsaliikkeen edustaja kiistan eräässä vaiheessa lähetti kaupunginvaltuutetuille ryytimaan säilyttämisen puolesta. Vetoomuksessa ryytimaata luonnehditaan kestäväen elämäntavan työssijaksi ja epäillään, voiko sen rakentaminen koitua Tampereelle hyväksi.

Tahmelan ryytimailla kulkija törmää sellaiseen elävään kulttuuriin, jota ei ole enää missään muualla. Kun kuvitteellisessa vanhassa tiiviissä kyläyhteisössä voi ryytimaiden tienoilla helposti alkaa juttelemaan tuntemattomien ihmisten kanssa aivan poikkeuksellisella tavalla nykymaailmassa. [...] Ihminen ymmärtää kuuluvansa yhteen tämän paikan ja muiden sen päällä kulkijoiden kanssa. Maisemasta ja maasta, sen lähteistä ja mullasta, kaikkesta siellä tulee rintaan voima ja vahva elämisen tuntu. Tämä elävä sosiaalinen kulttuuri Tahmelan ryytimailla on paljolti viljelijöiden kulttuuria, jota ei ole ilman ryytimaita. [...] Työkalujen lainaaminen ja avun antaminen kuuluvat arkeen. Missä muualla niin on?

Viljelyn yhteys asuinalueeseen

Kyselyyn vastanneet Pispalan ja Tahmelan asukkaat vastustivat ryytimaan rakentamista varsin yksimielisesti. Heistä 70 prosenttia on valmis säilyttämään ryytimaan nykyisessä laajuudessaan viljelykäytössä ja 14 prosenttia haluaisi laajentaa sitä nykyisestään (Viljanen & Karppi 2009: 19). Vain yhdeksän prosenttia haluaisi osoittaa suuren osan ryytimaasta pientalo- ja palvelurakentamiseen. Avovastauksissa ryytimaan rajaaminen nykyis-

tä pienemmäksi sai mainittavaa kannatusta vain sellaisessa tapauksessa, että se tehtäisiin puistoksi muuttamalla. Ryytimaa koetaan osaksi asuinalueen omaleimaista historiallista maisemaa: ”*On ilo katsella kasvimailla tonkivia ihmisiä*”, ”*Kasvimaille ei saa rakentaa, koska ne ovat Pispalan erikoisuus maisemallisesti ja henkisesti*”.

Asukkaiden oli kyselyssä otettava kantaa asuinalueensa tulevaisuuteen, ennen kaikkea rakentamisen säätelyyn ja tiivistämiseen, ryytimaan ja Kurpitsatalon kehittämiseen sekä alueen liikennejärjestelyihin ja pysäköintiin. Tutkimme pääkomponenttianalyysin¹ avulla, kuinka nämä kuusi keskeistä suunnitteluongelmaa ovat yhteydessä toisiinsa asukkaiden vastauksissa. Lisäksi selvitimme, kuinka voimakkaasti eri vastaajaryhmät edustivat kutakin pääkomponenttia. Tätä kuvaavat komponenttipisteet saimme laskemalla painotetun keskiarvon alkuperäisten muuttujien standardoiduista arvoista.

Pääkomponenttianalyysi toi näkyviin kaksi pääulottuvuutta asukaskyselyyn vastanneiden näkemyksissä (taulukko 1). Ensimmäistä komponenttia (selitysaste yksin 36,2 prosenttia) nimitämme *ympäristöä vaalivan kansalaistoiminnan* ulottuvuudeksi. Tällä komponentilla latautuvat vahvasti sellaiset muuttujat, jotka kuvaavat vastaajien suhtautumista ryytimaan ja Kurpitsatalon kehittämiseen sekä liikennejärjestelyihin kevyen liikenteen ehdoilla. Vuokralaiset ja naiset suhtautuvat myönteisesti näihin tavoitteisiin, mutta miehet, yli 55-vuotiaat ja 35–44-vuotiaat kielteisesti (kuva 2, myönteisyys ilmenee negatiivisella akselilla). Sen sijaan vastaajan koulutuksella ei ollut tässä tapauksessa vaikutusta.

Toista voimakkaimmin latautunutta komponenttia (selitysaste yksin 21,5 prosenttia) nimitämme *yksityisen tilankäytön vapautta* korostavaksi ulottuvuudeksi (taulukko 1). Siinä painottuvat lisärakentaminen nykyisille tonteille, rakentamisen vapaus sekä tarve sijoittaa lisää henkilöautoja tonttien ulkopuolelle. Tarkempi analyysi osoitti, että miehet suhtautuvat huomattavan myönteisesti näihin tavoitteisiin toisin kuin naiset (kuva 2, myönteisyys ilmenee jälleen negatiivisella akselilla). Muiden vastaajaryhmien osalta merkitsevää yhteyttä ei ollut. Voidaan kuitenkin huomata, että yli 55-vuotiaat sekä korkeasti koulutetut suhtautuvat toisen komponentin kysymyksiin myönteisemmin kuin muut vastaajaryhmät.

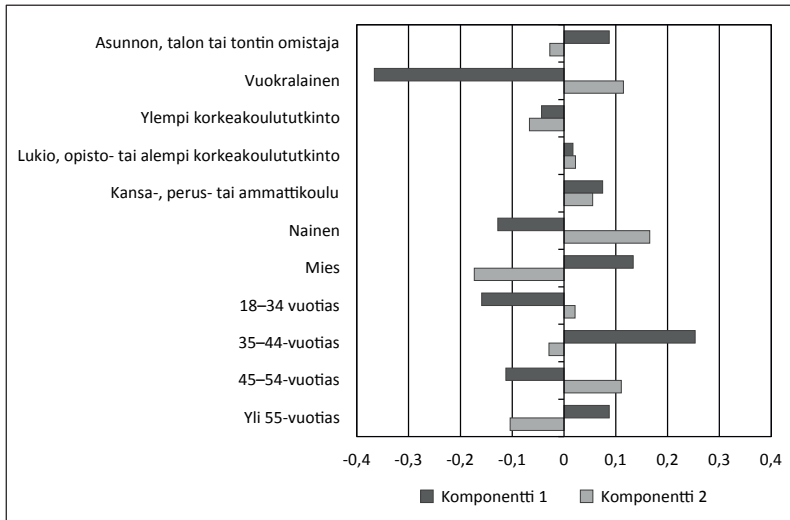
Ryytimaan tulevaisuus ja yksityistonttien rakennusoikeuden määrittely olivat yhden ja saman suunnitteluprosessin kysymyksiä, mutta kyselyssä asukkaat olivat taipuvaisia eriyttämään ne toisistaan. Näin syntyi kaksi juonetta. Ryytimaan suojelua puoltavat asukkaat eivät yleensä kannattaneet yksityistonttien säätelemätöntä lisärakentamista ja päinvastoin. Kahtia jakautumista saattoi kärjistää yhtäältä pitkittynyt kiista tonttien rakennusoikeuksista ja toisaalta ryytimaan tulevaisuudesta. Valitsimme vielä jatkoanalyysiin kummastakin pääulottuvuudesta edustavan ja merkitsevästi latautuneen kysymyksen. Ristiintaulukointi osoitti, että tilanne saattaa olla jännitteinen ja muutosaltis moneen suuntaan, vaikka ryytimaan puolustajat ovat selvästi enemmistönä (taulukko 2).

Avovastausten (n = 279) tulkinnaissa käytimme argumentaationanalyysia. Mahdollisuus avovastaukseen oli tärkeä sekä vastaajille että tutkijoille,

Taulukko 1. Pääkomponenttianalyysin avulla löytyneet kaksi merkittävintä asenneulottuvuutta, ”ympäristöä vaaliva kansalaistoiminta” (komponentti 1) ja ”yksityisen tilankäytön vapaus” (komponentti 2), jotka kuvaavat Pispalan ja Tahmelan asukkaiden keskuudessa piileviä sosiaalisia jännitteitä asemakaavoituksen yhteydessä vuonna 2008.

Table 1. Two most significant dimensions of resident attitudes found by principal component analysis, ”citizen activities promoting environmental awareness” (component 1) and ”freedom of private use of urban space” (component 2), illustrating implicit social tensions across the neighborhoods of Pispala and Tahmela (Tampere, Finland) during a detailed land-use planning process in 2008.

	Komponentti 1	Komponentti 2	Kommunaliiteetti
Ryytimaa tulee säilyttää nykyisessä laajuudessaan kasvimaakäytössä	0,758	-0,194	0,612
Kurpitsatalon toiminnan kehittäminen on tärkeää	0,839	-0,120	0,718
Liikennejärjestelyjä tulee kehittää kevyen liikenteen ehdoilla	0,709	0,071	0,507
Pysäköintialueita tarvitaan lisää	0,022	0,526	0,277
Nykyisille asuintonteille mahtuu hyvin uusia asuinrakennuksia	-0,040	0,820	0,674
Rakennusoikeuden säätelyä ei tarvita	-0,262	0,778	0,674
Ominaisarvo	2,2	1,3	
Selitysaste %	36,2	21,5	
Kumulatiivinen selitysaste %	36,2	57,7	

Kuva 2. Vastaajaryhmien sijoittuminen ”ympäristöä vaalivan kansalaistoiminnan” (komponentti 1) ja ”yksityisen tilankäytön vapauden” (komponentti 2) ulottuvuuksilla.

Figure 2. Location of respondent groups on the factor loadings ”citizen activities promoting environmental awareness” (component 1) and ”freedom of private use of urban space” (component 2).

sillä se tarjosi vastaajille tilaisuuden kertoa selaista, mitä lomakkeessa ei huomattu kysyä. Avovastauksessa heidän oli suunnattava vastauksensa olettamilleen ihmisille siten, että nämä pystyvät tunnistamaan heidän käyttämänsä ajan ja paikan ilmaisu – heidän oli vastatessaan otettava huomioon sosiaalinen konteksti ja ajallisuus². Tutkimme asukkaiden intentioita ja motiiveja erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka ne tulevat kyselyssä esiin sosiaalisena ja poliittisena virittymisenä ja affektia ilmentävinä emotionaalisina argumentteina.

Poimimme avovastauksista sellaiset ryytimaata koskevat kommentit, joista oli tunnistettavissa poliittikka-argumentille tyypillinen päättelyketju: (1)

Taulukko 2. Pääkomponenttiulottuvuuksia kuvaavien muuttujien ristiintaulukointi (prosenttia vastauksista).

Table 2. Cross-tabulation of the variables representing the two principle component loadings (per cent of responses).

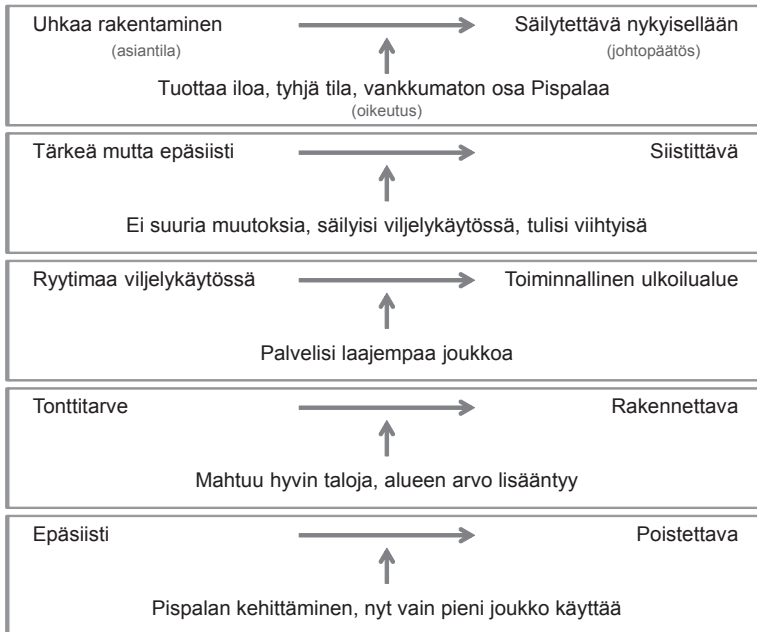
		Ryytimaa tulee säilyttää nykyisessä laajuudessaan kasvimaakäytössä	
		Täysin tai melko samaa mieltä	Täysin tai melko eri mieltä
Rakennusoikeuden säätelyä ei tarvita	Täysin tai melko samaa mieltä	7,8 %	6,5 %
	Täysin tai melko eri mieltä	62,5 %	16,6 %

asiantilan kuvaus, (2) tavoiteltu muutos eli johtopäätökset sekä (3) niitä oikeuttavat perustelut (Kakkuri-Knuutti 2011). Löysimme 21 tällaista kommenttia (Willman 2011). Selvitimme niiden argumentaatorakenteen kiinnittäen huomiota myös julkilausumattomiin premisseihin ja päätelmiin.

Argumentaatioanalyysi toi esiin viisi erilaista vetoamisen ja vakuuttamisen tapaa ryytimaan puolesta ja sitä vastaan (kuva 3). Suurin osa niistä oli kuvassa 3 esitettyä ensimmäistä tyyppiä, jossa rakentamisen uhka toimii premissinä ja johtopäätöksenä todetaan, että ryytimaa on säilytettävä nykyisellään. Oikeuttavana perusteluna mainittiin ensinnäkin se, että ryytimaa lisää viihtyisyyttä ja tuo ihmisille iloa. Toisena perusteluna nousi esiin rakentamattoman tilan tarve tiiviisti rakennetun ympäristön vastapainona. Kolmas oikeutusnäkökulma perustui kulttuurihistorialliseen arvoon: ryytimaalla on alueella pitkä perinne, ja se on ”vankkumaton osa Pispalaa”.

Toisessa argumentoinnin tavassa tunnustetaan ryytimaan virkistykellinen ja kulttuurinen merkitys, mutta todetaan alue epäsiistiksi. Ryytimaa saisi säilyä viljelykäytössä, mutta se tulisi saada siistimmäksi, mikä lisäisi sen arvoa ulkoilualueena. Kolmas argumentaation tapa nostaa ongelmaksi viljelykäytön. Viljelyn rinnalla ryytimaan tulisi palvella muitakin asukasryhmiä, minkä vuoksi alueen toiminnallisuutta tulisi kehittää. Loput kaksi argumentaatiotapaa sisälsivät johtopäätöksen, että ryytimaa on rakennettava, koska

Kuva 3. Argumenttirakenne avovastauksissa.

Figure 3. Argument structure in open space responses.

kaupungilla on tonttitarve, tai että ryytimaa on siirrettävä viljelystä muuhun käyttöön, koska alue on epäsiisti.

Tulkintoja

Ryytimaan siisteys muodosti selvän jännitteen avovastauksissa. Epäsiisteys ilmenee kolmella tavalla (Viljanen & Karppi 2009: 20): se on hoitamattomuutta (sekavan näköistä, alue ei puistomainen), näkyvyyttä estävää (puita ja pensaita osalla aluetta eikä järvimaisema näy) ja sosiaalista. Viimeksi mainittu liittyy palstojen ja Kurpitsatalon käyttäjiin: ”Kesäisin rannan tuntumassa on usein todella epäsiistiä ja meluisaa porukkaa”. Kysymys siisteystä ilmentää monimutkaisuutta, jolla ryytimaa kytkeytyy asuinalueiden kehityskysymyksiin. Ryytimaa antaa vastinetta vastauksissa toivottuun yhteisöllisyyteen, mutta osa asukkaista kokee alueen epäsiistiksi.

Yksityinen rakennusoikeus ja ryytimaan kansalaistoiminta muodostavat oman jännitekenttensä (taulukko 2), johon vastaajan iällä ja sukupuolella sekä asunnon omistussuhteella näyttää olevan vaikutusta (kuva 2). Sekä viljelijäkysely että asukaskysely antavat viitteen siitä, että naiset ovat miehiä aktiivisempia puolustamaan ryytimaan säilyttämistä. Asukaskyselyn päätulos oli kuitenkin se, että ylivoimainen enemmistö vastanneista kannattaa

ryytimaan säilyttämistä viljelykäytössä. Ryytimaa tukee Pispalan ja Tahmelan omaleimaisuutta ja ainutlaatuisuutta, joita asukkaat pitivät asuinalueensa tärkeimpinä säilytettävänä ominaisuuksina (Viljanen & Karppi 2009: 13–14). Ryytimaa myös vahvistaa sosiaalista vuorovaikutusta asukkaiden välillä ja muodostaa vastapainon viime aikoina toteutuneelle rakentamistavalle, joka korostaa yksityisyyttä toisin kuin Pispalan perinteinen elämänmuoto.

Viljelijäkysely (2008) antaa lisävalaistusta ryytimaan viljelijöiden ja lähiasukkaiden välisiin suhteisiin. Lähes puolet viljelijöistä asuu Pispalassa ja Tahmelassa, mistä päätellen noin kuudella prosentilla näiden kaupunginosien talouksista on viljelypalsta ryytimaalla. Lisäksi viljelijäkyselystä ilmenee, että palstat antavat ruokaa, virkistystä ja liikuntaa odotettua laajemmalle ihmisjoukolle. Palstaa kohden on tavallisesti yksi viljelijä (57 % vastauksista), mutta usein myös kaksi (30 %) ja toisinaan kolme (6 %) tai neljä (7 %). Palstan sadosta nauttivat viljelijöiden perheenjäsenet ja ystävät. Ryytimaan ulottuminen asujaimiston sosiaalisiin verkostoihin tuli ilmi myös keskusteluissa viljelijöiden kanssa. Tämä verkosto saattaa lieventää edellä kuvailemiamme ryytimaahan liittyviä jännitteitä. Verkosto on tässä tapauksessa tärkeä osa ekosysteemipalvelun sosiaalista ulottuvuutta (vrt. Ernstson 2008).

Edellä tekemämme analyysit liittävät toisiinsa ryytimaan viljelijät sekä ympäröivien asuinalueiden yhteisöllisyyden, sosiaalisen rakenteen ja asukasmielipiteet. Näiden tekijöiden vaikutuksesta muodostuu jännitteinen konteksti, jossa viljelykäytäntöjen aikaansaamat affektit kehittyvät ja vaikuttavat. Tekemämme analyysit kuvaavat tätä muuttuvaa kontekstia tietyllä hetkellä, asemakaavoituksen vallitessa, jolloin keskustelussa vellovat päällimmäisenä rakennetun ympäristön, ryytimaan ja kulttuuriperinteen väliset ristiriidat. Konteksti on muuttuva myös sen vuoksi, että siihen vaikuttavat asukkaiden ikä ja elämäntilanne, asumis- ja muuttohistoria, niiden kautta määrittyvät pispalalaisroolit ja kulttuurinen identifiointuminen sekä alueella koettu *itsellisyyden ja ainutlaatuisuuden eetos*, jossa suunnittelu on aina interventio (Viljanen & Karppi 2009: 26–27). Mainittu eetos on ilmentymä affektiivisesta Pispalan hengestä.

Sekä ryytimaan että yksityistonttien tulevaisuus ratkaisevat Pispalan erityisluonteen säilymisen. Pispalan henkeä välittävä ryytimaa on samaan aikaan sekä viljelyyn rajattu paikka että asuinalueen laajuinen historian ja kulttuurin ilmentymä. Tämä affektiivinen dynamiikka – ilmapiirin epäselvyys ja moniselitteisyys – tekee ryytimaasta tiheän paikan sekä viljelijöille että muille asukkaille. Vastatessaan kyselyyn asukkaat kamppailivat tämän epäselvyyden kanssa suhteuttaessaan ryytimaata koko asuinalueen tulevaisuuteen, ja samankaltainen kamppailu tulee esiin myös viljelijäkyselyssä sekä eräissä dokumenttiaineistoissa. Asukkaiden vastauksissa välittyvät jännitteet ilmentävät siten heidän valmiuttaan affektoida ja tulla affektoiduiksi. Tällöin he saattavat herkistyä seuraamaan mitä ryytimaalla tapahtuu ja ryhtyä toimimaan ryytimaan puolesta tai sitä vastaan. Mutta se Pispalan henki, joka liittyy ryytimaahan, liittyy myös Pispalan rakentamiseen. Pispalan hengen kaltaista affektia voi ehkä luonnehtia jatkuvuudeksi, jota kuvaavat elinvoima, elämän tuntu, vapaus ja vaihdettavuus (vrt. Thrift 2004: 63).

Kaupunkiekologinen lajipooli

Ryytimaan viljelyllä on myös ekologisia vaikutuksia, sillä se pitää yllä kaupunkiluonnon monimuotoisuutta. Koko Pispalan alueella on ainutlaatuista, muualta jo paljolti kadonnutta kulttuurikasvistoa, joka viihtyy vanhan asutuksen seuralaisena (Kääntönen 1998). Näitä vanhan kulttuurin seuralaiskasveja tavataan yleensä Suomen vanhimmilta asutusalueilta, kuten eräiden rannikkokaupunkien vanhoista osista. Tähän joukkoon kuuluu muun

muussa seuraavia Pispalasta ja myös ryytimaalta löydettyjä kasvilajeja: litutilli, rohtopernaruoho, rautanokkonen, hentosavikka, hanhentatar, pikkutakiainen, peltotädyke ja nokkosvieras. Harjun etelärinteen lämpö ja ravinneolot sekä pihojen tarjoamat monipuoliset elinympäristöt ovat vaikuttaneet myönteisesti näiden lajien säilymiseen Pispalassa. Myös vanhojen pihojen perennalajisto on runsas ja koostuu paljolti niin sanotuista perinelaajeista, jotka ovat kaikkialla harvinaistumassa.

Erikoinen kasvilajisto lisää Pispalan omaleimaisuutta. Nykytavoin hoidetuissa, nurmikolla ja asfaltilla päällystetyissä siistityissä pihoissa nämä kasvit eivät kuitenkaan menesty. Ne olivat jo 20 vuotta sitten alkaneet taantua Pispalassa uudisrakentamisen seurauksena (Kääntönen 1992). Ryytimaalla ja sen liepeillä näille kasveille on ollut kasvupaikkoja. Ryytimaa toimii siemenpankkina, josta muokkauksen seurauksena voi alkaa itää yllättäviä kasveja eri aikakausilta (Kääntönen 1998). Kesällä 2011 ryytimaalla kukki näytävästi muun muassa ukontulikukka, maaperän siemenpankista tyyppillisesti nouseva, vanhoille asuinpaikoille tyyppillinen kasvilaji. Se oli jätetty rauhassa kasvamaan keskelle viljelyalustoja. Runsaalajisen kasvillisuuden ansiosta ryytimaalla on selvitysten mukaan myös monipuolinen hyönteislajisto (Leivo & Salokannel 2010). Linnustoon kuuluvat ainakin tikli, satakieli ja pikkutikka.

Tampereen kasvitieteellinen yhdistys teki jo yleiskaavan laadinnan aikaan vuonna 1997 kaupungille aloitteen ryytimaan säästämiseksi rakentamiselta luonnonarvojen perusteella. Yhdistys toi esiin ryytimaan harvinaisen monipuolisen lajiston ja tätä lajistoa ylläpitävän maaperän siemenpankin. Edellä mainittujen lajien lisäksi aloitteessa mainittiin monia muita ryytimaalla kasvavia harvinaisia kasveja, kuten persiantädyke, tylppälehtihierakka, hullukaali, viisisädetyräkki ja mustakoiso. Lisäksi yhdistys totesi, että palstaviljely tukee vanhakan- taisten viljelylajien säilymistä. Tällaisia ryytimaalle tyyppisiä koriste- ja hyötykasveja olivat tuolloin maa-artistokka, mustajuuri, rakuuna, härkäpapu, hyvänheikinsavikka ja liperi.

Kaupunki ei ole toistaiseksi antanut arvoa ryytimaan kasvilajistolle maankäytön suunnittelussa. Syy on selvä: ryytimaalta ei löydy sellaisia luokiteltuja kasvilajeja tai luontotyyppejä, jotka tulisi lain tai muun virallisen ohjeistuksen mukaan ottaa huomioon kaavasuunnittelussa. Yleiskaavan laadinnan aikana 1990-luvun lopulla luonnonarvojen huomioon ottaminen yhdyskuntasuunnittelussa oli jo kehittynyt lähelle nykyisiä käytäntöjä, ja vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki

antoi tälle tavoitteelle vahvan muotoilun. Huolimatta vanhaa ihmisasutusta suosivista kasviharvinaisuuksista ryytimaa edustaa suunnittelun yhteydessä edelleenkin vain ”tavallista luontoa”.

Tilanne on ongelmallinen: yhdyskuntasuunnittelun periaatteet ja välineet eivät edistä sellaisen monimuotoisuuden vaalimista, joka on paikallisesti ainutlaatuisia, tukee asuinalueen historiallisen omaleimaisuuden säilymistä ja samalla sosiaalisesti kestävää kaupunkiasumista. Suunnittelun painopiste on viherrakenteessa, joka valtaosin koostuu metsistä, ulkoilureiteistä ja uhanalaisiksi luokitelluista lajeista, joilla on virallinen suojelustatus. Ryytimaalle ja Pispalalle tyypillisin lajisto kuitenkin tuhoutuu, jos kasvupaikat perustetaan tavanomaisiksi viherkohteiksi. Kaupunkiluonnon arvotamisen ongelma (vrt. Niemelä 2011) näkyy myös tuoreessa Pispalan pihojen biologisessa inventointiraportissa (Korte 2010: 2):

Muinaistulokkailla mielletään olevan arvokkaampi asema kuin uustulokkailla. Vaikeutta pihojen arvoluokittamiseen aiheuttaa se, että tuloalalajeille ei anneta sellaista arvoa kuin alkuperäiselle lajistolle; niitähän voi aina tuoda uudestaan. Ja toisaalta vieraskasvilajisto ei useinkaan ole muun eliöstön esimerkiksi alkuperäisen hyönteislajiston kannalta niin merkityksellistä kuin alkuperäinen kasvilajisto.

Suunnittelua ohjaavat luokitukset ja lainsäädännön vakiintunut tulkinta puoltavat ”alkuperäisen” luonnon vaalimista kaupungeissa, mikä osoittaa sokeutta kaupunkiluonnon kulttuuriselle ominaisuudelle.

Ryytimaan merkitystä voidaan valaista lajipoolin käsitteen avulla. Ryytimaata ympäröivät asuinalueet (Pispala, Tahmela, Hyhky) muodostavat luontaisten edellytystensä ja asutushistoriansa ansiosta luonoltaan merkittävän kokonaisuuden Tampereella. Alueen monimuotoisuusarvo nousee korkealle kasvilajien määrän perusteella. Tämä ilmenee Tampereen kantakaupungin kattavasta, ruuduittain tehdystä kasvikartoituksesta (500 x 500 metrin metrin kokoisia ruutuja yhteensä 598, ks. Ranta & Rahkonen 2008), jossa ryytimaan sisältävä ruutu on kaupungin runsaslajisimpia. Nämä asuinalueet muodostavat seudullisen lajipoolin, jossa edellä mainitut vanhan kulttuurin seuralaiskasvit ovat ainutlaatuisin osa lajistosta. Tälle alueelle on kaupungin historian eri vaiheissa vakiintunut ihmistoiminnasta riippuvaista, nykyään harvinaistuvaa lajistoa. Monilla kulttuurikasveilla on tyypillisesti pitkäikäinen itämiskykyä

säilyttävät siemenet, jotka itävät kulloinkin siellä, missä ihmiset muokkaavat maaperää. Jokaisella kasvupaikalla on näkymätön monimuotoisuutensa (Pärtel *et al.* 2011), lajipoolista eriytyvä kasvilajien potentiaali, joka voi menestyä kyseisen kasvupaikan olosuhteissa mutta jota ei saa selville tavanomaisen kartoituksen avulla. Tätä voidaan kutsua myös ekologiseksi muistiksi (Schaefer 2009).

Historiallisesti kehittyneestä seudullisesta lajipoolista riippuu, mitä kasveja muokkaamisen seurauksena maaperästä voi ilmaantua (Zobel *et al.* 1998). Sattumalla on aina osuutensa. Pispalan rinteiden asukkailla oli tapana tuoda alapuoliselta rantatasanteelta multaa pihaansa hyötykasveja varten (Pispalan maisema 2005: 68), mikä piti maaperän siemenpankin aktiivisena. Nyt pihat ovat muuttuneet koristepuutarhoiksi. Tutkiessaan Pispalan pihojen kasvillisuutta luontokartoittaja löysi kesällä 2009 yhdeksän arvokkaaksi luokiteltavaa pihaa (näistä vain kahdesta löytyi jonkin luonnonsuojelullisen statuksen omaava laji). Osoittautui, että yksikään arvokkaista pihoista ei ole ollut mukana Leena Kääntösen (1992) aikaisemmassa Pispalan arvokkaiden pihojen tutkimuksessa, vaan ne löytyivät maastotöiden ja kartatarkastelun perusteella (Korte 2010). Lajipoolin alueella pihat, kadut, polut ja joutomaalakit eriytyvät toisistaan yksittäisiksi paikoiksi, jotka ihmistoiminta saa kukoistamaan tai köyhtymään eri tavoin. Sekä vanhoilla pihoilla että ryytimaalla on vaikutusta seudullisen lajipoolin säilymiseen, kun on kysymys kulttuurilajiston vaalimisesta. Ryytimaan toistuvat viljelykäytännöt pitävät maaperän siemenpankin aktiivisena ja edistävät seudullisen lajipoolin jatkuvuutta. Tietynlaisesta kaupunkimaisesta elämänmuodosta (palstaviljely, vanhakantainen pihanhoito tai tietynlainen hoitamattomuus) riippuvainen lajipooli ilmentää siten kaupunkiluonnon kulttuurisuutta.

Tiheä paikka ja kaupungin ekosysteemipalvelut

Pispalan ryytimaa on esimerkki siitä, kuinka luonto kaupungissa tulee merkitykselliseksi asukkaille. Ryytimaa on asukkaiden itsensä luomaa ja ylläpitämää kaupunkiluontoa, ja sillä on suuri merkitys heidän hyvinvoinnilleen. Ryytimaa on selvästikin tiheä paikka (Casey 2001; Duff 2010), joka muodostuu asuinalueen historiallisista ja ekologisista kerrostumista ja joka on sulautunut osaksi sen yhteisöllistä elämää. Paikan tiheys on seurausta asukkaiden toistamista viljelykäytännöistä, jotka laajentavat ryytimaan rajojaan suuremmaksi.

Ryytimaan tapauksen perusteella annamme tiheän paikan synnylle seuraavan selityksen.

(1) Viljelijän ja maan kasvovoiman välillä vallitsee affektiivinen, vastavuoroinen suhde. Kasvun ilmaantumisen voi olla voimakkaita emotionaalisia seurauksia, kun se liittyy viljelyn tuottamiin kokemuksiin ja tietynlaiseen elämäntapaan.

(2) Viljelykäytäntöjen toisto ja näkyvyys saavat aikaan affektin sosiaalisen laajentumisen ja liittävät ryytimaan osaksi koko asuinluetta, sen historiaperinnettä ja asukkaiden jakamaa identiteettiä. Vaikka viljelykäytännöt toistuvat syklisesti, ne eivät tuota koko ajan samaa. Ne toimivat ikään kuin spiraalina ylittäessään oman materiaalisuutensa ja virittäessään asuinalueen elämänmenoa vaihtelevasti eri paikoissa. Affektiivisuus ei siten tule ”kaupunkiluonnosta” sinänsä tai sen ekologiasta vaan jännitteestä, johon sisältyy politiikan kulttuurisuus ja asuinalueen henki. Erilaiset kohtaamiset, muutokset ja siirtymät sisältävät kapasiteetin vaihtelua ja tuottavat affektin (Anderson 2006: 735). Muutostilanteessa affektilla on merkitystä asukkaiden puolustaessa ryytimaata rakentamista vastaan.

(3) Asukkaat eivät puolusta ryytimaata samoista lähtökohdista eivätkä edes yksimielisesti, vaan heidän keskuudessaan on erisuuntaisia jännitteitä ryytimaan ja asuinalueen tulevaisuuden suhteen. Tällä perusteella esitämme päätelmän, että asuinalueelle ja asukkaille merkityksellinen tiheä paikka ei muodostu vain materiaalisista käytännöistä ja paikan saamasta historiallisesta ja yhteisöllisestä nosteesta vaan myös yhteisössä vaikuttavien asenteiden sopivasta ristiriitaisuudesta. Ristiriitaisuudesta aiheutuva jännite luo paikkaan liittyville affektiivisille suhteille sopivan ilmapiirin ja pitää ne vireinä ja muuntuvina (Anderson 2009). Tämä on yhteisön ominaisuus – yhteisö voi olla olemassa vain sisäisten ristiriitojensa ansiosta (Rajanti 1999).

(4) Ryytimaan tapauksessa on syytä puhua myös ekologisesta tiheästä paikasta. Asuinalueen ajallisilla kerrostumilla on merkitystä, sillä viljely pitää aktiivisena maaperän siemenpankkia ja siten seudullista lajipoolia, johon kuuluu harvinaista kulttuurilajistoa. Lajipoolin tarkastelu tuo esiin, että toistuva viljely laajentaa ryytimaan ekologisen mittakaavan koko asuinalueen laajuiseksi. Maaperän siemenpankista itävät kasvit ilmentävät lajipoolia.

Lajipooli kuvaa affektin tapaan näkymätöntä potentiaalia, joka tekee ryytimaasta elävän ja ajallis-tilalliselta ulottuvuudeltaan vaihtelevan. Lajipooli auttaa ymmärtämään kaupunkiluontoa

ylläpitävää sosioekologista dynamiikka. Affekti taas paljastaa ihmisten välillä vaikuttavia voimia ja voimavaroja, sillä se konstituoii sosiaalista elämää ja edeltää sosiaalisia suhteita. Affekti tulee tiedotetuksi vasta saadessaan yksilöllisen ilmentymän emotionaalisiin purkauksiin ja tunteuksiin. Yksilölliset kokemukset vaikuttavat taustalla myös silloin, kun emotionot saavat sosiaalisen ilmauksen (Pile 2010: 11).

Ryytimaan tapaus antaa aihetta arvioida uudelleen kaupunkiluonnon vaalimisen perusteita. Tapaus osoittaa, että luonto kaupungissa on läpikotaisin kulttuurista. Tämä tulisi nostaa johtavaksi periaatteeksi kaupunkiluonnon suojelussa (Haila *et al.* 2010; ks. myös Mäenpää 2011: 17–57). Suunnittelua nykyisin ohjaavat suojeltavien lajien ja luontotyyppien luettelot painottavat kaupunkisakin maaseutuluontoa ja luonnon ”alkuperäisyyttä”. Suunnittelukohteessa on oltava arvokkaiksi luokiteltuja lajeja tai luontotyypejä, jotta sillä olisi erityistä arvoa. Tämä periaate soveltuu nykyisessä muodossaan heikosti kaupunkiin. Varsinainen urbaaniluonto jää tarkastelun ulkopuolelle. Asukkaille ei myöskään ole varattu mitään asemaa kaupunkiluonnon ylläpidossa (paitsi luontoharrastajille erilaisissa kartoituksissa, esim. Jokinen 2011), vaan hoito määritelty asiantuntijoiden tehtäväksi.

Kaupungin valmistelema asukkaiden häätö ryytimaalta rakentamisen tieltä ei siten ole ainutlaatuista – tavallisilla asukkailla ei ole koskaan ajateltu olevan roolia kaupunkiluonnon hoidossa. Ryytimaan rakentaminen olisi kuitenkin jyrkässä ristiriidassa paikan ekologisten, sosiaalisten ja historiallisten arvojen kanssa. Yhdyskuntasuunnittelussa käytettävät tavanomaiset perusteet arvioida julkisen tilan merkityksellisyyttä näyttävät johtavan pahasti harhaan, kun on kysymys kulttuurisesta kaupunkiluonnosta.

Ryytimaan tapauksen perusteella ”tavallisen” kaupunkiluonnon suojelulla on huomattava arvo sekä sosiaalisesti että ekologisesti. Ihmisten toiminta vaikuttaa kaupungissa kaikkiin elämänmuotoihin ja synnyttää luontotyypejä ja lajijhdistelmiä, joita ei ole löydettävissä kaupunkien ulkopuolelta (Kowarik 2011). Tavallinen kaupunkiluonto on siten ihmisen luomaa monimuotoisuutta, jolla on erityinen arvonsa urbaanina luontona. Ryytimaan tapauksessa sillä sattuu olemaan erityisarvona historiallinen ainutlaatuisuus.

Näin tullaan kysymykseen, voidaanko tiheitä paikkoja varta vasten luoda. Pispalan ryytimaan tapaus osoittaa, että tiheitä paikkoja ei vain löydetä, vaan niitä myös luodaan, ja tähän viittaavat eräät muutkin tutkimukset (Gaver 1996; Watson

2003; Anderson 2009; Duff 2010). Tämä voidaan ottaa tavoitteeksi kaupunkiluonnon suojelussa. Afekti, tiheä paikka ja ihmistoiminnan varassa elävä monimuotoinen kaupunkilajisto antavat välineitä urbaanien ekosysteemipalvelujen tunnistamiseen ja vaalimiseen. Kaupunkiluontoa tulisi tutkia rakennetun, eletyn ja ekologisen tilan yhdistelmänä; sen tilallisuus määrittynyt näiden yhteisvaikutuksesta tapauskohtaisesti (Haila *et al.* 2010). Kaupunkiluonto voi rikastua merkittävästi, kun asukkaat ovat luonnon kasvuvoinan kanssa tekemisissä. Tämä oletettavasti lisää asukkaiden hyvinvointia. Asiantuntijoita silti tarvitaan muotoilemaan tavoitteita näistä uusista lähtökohdista ja luomaan edellytyksiä kaupunkiluonnon kulttuuristen piirteiden esiin pääsylle.

Kiitokset

Kiitämme kahta tuntematonta arvioijaa, FM Pertti Rantaa kirjoituksen ekologisen osuuden kommentoinnista sekä ryytimaan viljelijöitä ja Tampereen kaupunkia yhteistyöstä. Suomen Kulttuurirahasto tuki tutkimusta.

Alaviitteet

1. Faktorianalyysia muistuttava pääkomponenttianalyysi (*principal component analysis*, PCA) soveltuu tavoitteeseemme saada tiivistetyksi esiin asukkaiden keskuudessa vallitsevia taustajännitteitä, jotka liittyvät ryytimaan tulevaisuuteen kaavoituksen yhteydessä. Asukaskyselyssä saatujen vastausten määrä ($n = 389$) on tähän tarkoitukseen riittävä, vaikka vastausprosentti jäi 16:een. Analyysiin valitsimme kuusi kysymystä kuvaavat selvästi eri asioita eikä niiden keskinäinen korrelaatio ole liian voimakas. Varmistimme muuttujien normaalijakautumisen Kolmogorov–Smirnov-testillä (Metsämuuronen 2009). Varimax-rotatio tuotti kahden pääkomponentin ratkaisun, joka selittää 57,7 prosenttia kuuden väittämän varianssista. Valitsimme mukaan lataukset, jotka ylittävät arvon 0,5. Aineisto oli riittävä myös komponenttipisteiden määrittelyyn vastaajaryhmittäin. Painotimme aineistoa jälkiosituksen avulla, koska kyselyyn vastasivat todellista osuuttaan enemmän yli 55-vuotiaat, korkeasti koulutetut sekä Tahmelassa asuvat.

2. Asukkaat käsittelivät avovastauksissaan seuraavia teemoja: rakentaminen (66 %), ryytimää ja muu lähiluonto (28 %), maisema (21 %), kulttuuri (15 %) ja liikenne (20 %) vastauksista (Willman 2011).

Lähteet

- Anderson, Ben (2006). Becoming and being hopeful: towards a theory of affect. *Environment and Planning D: Society and Space* 24:5, 733–752.
- Anderson, Ben (2009). Affective atmospheres. *Emotion, Space and Society* 2:2, 77–81.
- Bergman, Manfred Max (2008, toim.). *Advances in mixed methods research: theories and applications*. Sage, London.
- Casey, Edward S. (2001). Between geography and philosophy: what does it mean to be in the place-world? *Annals of the Association of American Geographers* 91:4, 683–693.
- de Certeau, Michel (1988). *The practice of everyday life*. University California Press, Berkeley.
- Duff, Cameron (2010). On the role of affect and practice in the production of place. *Environment and Planning D: Society and Space* 28:5, 881–895.
- Eerikäinen, Anu (2002). Pispalan rakennusinventointi, loppuraportti. Tampereen museot, maakunnallinen yksikkö.
- Ernstson, Henrik (2008). In rhizomia: actors, networks and resilience in urban landscapes. Stockholm University. Department of Systems Ecology. Doctoral dissertation.
- Flyvbjerg, Bent (2004). Phronetic planning research: theoretical and methodological reflections. *Planning Theory & Practice* 5:3, 283–306.
- Gaver, William W. (1996). Affordances for interaction: the social is material for design. *Ecological Psychology* 8:2, 111–129.
- Haila, Yrjö, Joutsiniemi, Anssi, Kervinen, Minttu & Lodenius, Staffan (2010). Östersundomin osayleiskaavan kaupunkiekologinen ohjelma. Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto.
- Jokinen, Ari (2011). Liito-oravan jäljillä: kansalaiset luonnon-suojelun tietokäytännöissä. Teoksessa Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (toim.) *Tieto hallinnassa: tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. Vastapaino, Tampere, 63–90.
- Järvi, Ville (2002). Kirje kaupunginvaltuutetuille Tahmelan ryytimailta, 15 sivua ja 6 liitesivua, päivätty 29.11.2002.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2011, toim.). *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Gaudeamus, Helsinki.
- Korte, Kari (2010). Kasvillisuus- ja biotooppiselvitys Pispalan kaavaalueiden nro. 8256 ja 8257 koalueilta. Tampereen Infra, suunnittelupalvelut, yhdyskuntasuunnittelu, Tampereen kaupunki.
- Kowarik, Ingo (2011). Novel urban ecosystems, biodiversity, and conservation. *Environmental Pollution* 159:8–9, 1974–1983.
- Kurpitsaliike (2011). Kurpitsaliike – Pispalan Tahmelan ryytimaiden puolesta. 19.9.2011, <http://www.pispala.fi/kurpitsa/>
- Kääntönen, Leena (1992). Vanhan kulttuurin seuralaiskasvit Tampereen Pispalassa. *Talvikki* 16:2, 81–94.
- Kääntönen, Matti (1998). Tampereen Ala-Pispalan kasvitarkastukseen kasveja. *Talvikki* 22:1, 69–72.
- Lefebvre, Henri (2004). *Rhythmanalysis: space, time and everyday life*. Continuum, London.
- Leivo, Jarkko & Salokannel, Juha (2010). Loppuraportti Pispalan–Tahmelan alueen hyönteiselvityksestä 2009–2010. Tampereen Hyönteistutkijain Seura ry.
- Lyytinen, Hanna (2005). Pispalan rakennustavat. Selvitys

- Pispalan rakennetusta ympäristöstä. Arkkitehtitoimisto Hanna Lyytinen Ky.
- Metsämuuronen, Jari (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. International Methelp, Helsinki.
- Mäenpää, Pasi (2011). *Helsinki takaisin jaloilleen: askelia toimivampaan kaupunkiin*. Gaudeamus, Helsinki.
- Niemelä, Jari (2011, toim.). *Urban ecology: patterns, processes, and applications*. Oxford University Press, Oxford.
- Partanen, Jenni & Pylvänen, Riikka (2009). Pispalan kehityskuva. Loppuraportti. Edge arkkitehtuuri- ja kaupunkitutkimuslaboratorio. Tampereen teknillinen yliopisto. Arkkitehtuurin laitos.
- Pile, Steve (2010). Emotions and affect in recent human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* 35:1, 5–20.
- Pirkanmaan maakuntamuseo (2003). Tampereen Pispalan kasvimaiden kulttuurihistoriallinen arvo. Kulttuuriympäristöyksikön lausunto Pispalan asukasyhdistykselle 3.1.2003 diar. 2/5423/2003.
- Pispalan maisema (2005). Pispalan maisemaselvitys. MA-Arkkitehdit ja Tampereen kaupungin kaavoitusyksikkö. Tampereen kaupunki, suunnittelupalvelut.
- Pispalan portaat (2011). Pispalan portaat, Pispalan kaupungin verkkosivut. 19.9.2011, <http://www.pispala.fi/>
- Pärtel, Meelis, Szava-Kovats, Robert & Zobel, Martin (2011). Dark diversity: shedding light on absent species. *Trends in Ecology and Evolution* 26:3, 124–128.
- Rajanti, Taina (1999). *Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Ranta, Pertti & Rahkonen, Pekka (2008). *Tampereen kaupunkiluonto – opas kaupunkiekologiaan*. Tampere-Seura ry, Tampere.
- Schaefer, Valentin (2009). Alien invasions, ecological restoration in cities and the loss of ecological memory. *Restoration Ecology* 17:2, 171–176.
- Tampereen kaupunki (2011). Pispala. 19.9.2011, <http://www.tampere.fi/kaavatjakiinteistot/kaavoitus/asemakaavoitus/pispala.html>
- Thrift, Nigel (2004). Intensities of feeling: towards a spatial politics of affect. *Geografiska Annaler B* 86:1, 57–78.
- Tuan, Yi-Fu (1977). *Space and place: the perspective of experience*. University of Minnesota Press, London.
- Viljanen, Ville & Karppi, Ilari (2009). Pispalan asemakaavan uudistaminen. Asukaskysely 2008. Tampereen kaupungin suunnittelupalvelut.
- Viljelijäkysely (2008). Yhteenvetoraportti Pispalan ryytimaan palstaviljelijöille vuonna 2008 osoitetusta kyselystä. KaOs-projekti. Ranta ja kasvimaat -työryhmä.
- Watson, Matthew (2003). Performing place in nature reserves. *The Sociological Review* 51 (Issue Supplement s2), 145–160.
- Willman, Krista (2011). Ryytimaalla ja rakennusten välissä. Pispalan asukkaiden suhde lähiluontoon asemakaavauudistuksen äärellä. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto.
- Zobel, Martin, van der Maarel, Eddy & Dupré, Cecilia (1998). Species pool: the concept, its determination and significance for community restoration. *Applied Vegetation Science* 1:1, 55–66.